

Kirjojen suosittelu verkostomaisessa lukemiskulttuurissa

Maaria Linko & Ilona Lindh

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Artikkeli käsittelee lukijalta toiselle suuntautuvaa vertaissuosittelua sekä suosittelun merkityksiä lukemiskulttuurin muutoksessa. Tutkimus yhdistää kulttuurituotteiden käyttäjälähtöisen arvioinnin tutkimuksen ja lukemisen kulttuurisosiologisen tutkimuksen käsitteitä. Monimenetelmäisen analyysin aineistona ovat lukemistutkimushankkeessa toteutettu verkkokysely (n = 955) sekä Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä käydyt keskustelut niistä kahdesta kirjasta, jotka nousivat kyselyssä eniten esiin. Kokonaiskuvaava täydentävät myös kustantajilta saadut myyntitilastot. Tulokset osoittavat, että suositukset ja keskustelut sosiaalisen median lukijayhteisöissä käynnistävät suositusten ketjuuntumista, mikä voi merkittävästi vaikuttaa yksittäisen kirjan suosioon. Harrastajat ja ammattilaiset muodostavat yhteisöjä ja verkostoja, jotka sallivat monenlaista kirjapuhetta. Kirjojen suositteluun saa lukijayhteisöissä monia muotoja, jotka ylläpitävät ja rikastavat lukemiskulttuuria.

ASIASANAT: lukeminen, lukijat, lukemistutkimus, sosiaalinen media, yhteisöllisyys

Johdanto

Suomalaista lukemiskulttuuria muovaavat monet kirjallisuuden kentän muutokset. Kirjallisuusintituution rakenteet ovat muuttuneet joustavamiksi ja verkostomaisemmiksi samalla kun kirjallisuuden tuotannon, välityksen ja vastaanoton toimintatavat ovat muovautuneet liikkuvammiksi (Arminen ym. 2020, 20–35). Esimerkiksi viime vuosien aikana yleistyneet kuukausimaksulliset luku-aikapalvelut ovat tuoneet kirjojen jakeluun, kuluttamiseen ja arviointiin uusia toimintatapoja (ks. esim. Kirjakauppaliitto & Suomen Kustannusyhdistys 2023; Lindh & Hiidenmaa 2023). Institutionaalisten rakenteiden muutokset koskevat

myös kirja-arvioiden asemaa sanomalehdissä. Niiden rinnalle ovat tulleet yhä vahvemmin muun muassa henkilökuvat ja muut juttutyypit (Hellman & Jaakkola 2011; Ruohonen & Hellman 2020; 2022). Kirjallisuusaiheita käsitellään runsaasti myös sosiaalisen median kanavissa, joiden sisällöntuotantoon monet aktiiviset lukijat osallistuvat (Jaakkola 2019a; 2019b; Linko 2023; Verboord 2022).

Kirjojen suosittelu on osallistuvan lukemiskulttuurin keskeinen osa. Kirjojen suosittelu voi olla niin kasvokkaista tai verkkovälitteistä, yksityistä tai julkista, kuin spontaania tai kaupallisesti ohjattua. Suosittelemista voidaan nähdä osana laajempaa

kulutuskulttuurin trendiä, jossa kuluttajat arvioivat yhä useampia hyödykkeitä ja palveluja (mm. Alexander ym. 2018).

Tutkimuksemme kohteena on lukijalta toiselle suuntautuva vertaissuosittelu. Kiinnitämme huomiota myös siihen, miten suosittelu vaikuttaa konkreettisesti yksittäisten teosten saamaan näkyvyyteen. Lähestymistapamme yhdistää kulttuurituotteiden käyttäjälähtöisen arvioinnin tutkimuksen ja lukemisen kulttuurisosiologisen tutkimuksen, jossa lukemiskulttuurin muodot ja lukemisen koetut merkitykset ovat keskiössä (Eskola 1990, 117–127; 1998; Jaakkola 2019a; 2019b; Thumala Olave 2021; 2022, 19–62).

Suosittelu kulttuurisosiologisena ilmiönä

Kirjallisuuden vastaanoton sosiologinen tutkimus muodostui Suomessa vahvaksi jo 1980- ja 1990-luvuilla (Eskola 1990; Eskola & Linko 1986; Jokinen 1997; Linko 1998; Niemi 1997). Näkökulmien määrittelyyn ja metodologisiin valintoihin omaksuttiin vaikutteita Birminghamin koulukunnasta (CCCS, *Centre for Contemporary Cultural Studies*), jossa elämäntapoihin, identiteetteihin sekä kulttuurituotteisiin kiinnittyviä merkityksenantoja tulkittiin yhteiskunnan rakenteellisen sekä arvomaailman muutoksen kehyksessä (Hall 1988; 1996; Morley 1992). Käsitteitä, kuten lukijan odotushorisontti, omaksuttiin toisaalta myös saksalaisesta reseptioestetiikasta (Jauss 1989). Kuitenkin jo ennen 1980- ja 1990-lukuja julkaistiin suomalaista kirjallisuuden vastaanoton sosiologista tutkimusta. 1970-luvun alussa Katarina Eskola (1972) tarkasteli teoksessaan *Ei kirjaa ilman lukijaa* neljän eri lajia edustavan kirjan yleisöjä, ja saman vuosikymmenen lopulla Eskola (1979) havaitsi suomalaisten lukemisen lisääntyneen ylipäänsä sekä yleistyneen eri ryhmissä. Lukeminen oli arvostettua ja kansallisesti kiinnittävää.

2000-luvun alun vuosikymmeninä lukemiskulttuuriin liittyvä keskustelu on täyttynyt lukemisen ja kustannusalan tulevaisuuteen liittyvistä huolista (esim. Ekholm & Repo 2010; 2021). Lukeminen on edelleen yleistä, mutta luettujen kirjojen määrä on vähentynyt selvästi 1980-lukuun nähden. Ajankäyttötilastot viittaavat myös polarisaatioon lukutottumuksissa: lukemisharrastus on suurella osalla aktiivista tai melko aktiivista, mutta yhä useampi suomalainen ei lue vapaa-aikanaan lainkaan kirjoja. (Hanifi 2021, 142; Tilastokeskus 2019.) Suomalaiset viettävät runsaasti vapaa-aikaa sosiaalisen median alustoilla, joskin niiden käyttö voi liittyä myös lukemisharrastukseen (esim. Herkman & Vainikka 2012; Jaakkola 2019a; 2019b). Muun muassa näistä syistä kiinnostus lukemisen tutkimusta kohtaan on viime vuosina lisääntynyt myös kirjallisuudentutkimuksen, kielentutkimuksen, psykologian ja kasvatustieteiden saralla (esim. Hiidenmaa ym. 2023; Juopperi 2018; Kosonen & Ihanus 2022; Launis & Mäikälli 2020).

Käyttäjälähtöinen arviointi ja kirjojen suosittelu

Lukusuositusten antaminen on osa nykykulttuuria, jossa lähes jokaista hankkimaamme palvelua tai tuotetta pyydetään arvioimaan. Digitaalisten alustojen myötä muutokset suosittelukulttuurissa ovat olleet mittavia kaikkien kulttuurituotteiden ja -palveluiden osalta (Alexander ym. 2018; Allington 2021; Núñez-Valdéz ym. 2012).

Analyysimme käsitteellinen kehys rakentuu kulttuurituotteiden arviointia koskevasta sosiologisesta tutkimuksesta (Alexander 2018; Purhonen ym. 2018; Koreman ym. 2023). Digitaalisten alustojen ja yhteisöllisten sovellusten mahdollistama vuorovaikutus on lisännyt lukijoiden antamia kirjasuosituksia (Jaakkola 2019a; 2019b). Tämän vuorovaikutuksen myötä myös ylipäänsä kulttuurituotteiden ja -elämysten jatkuva käyttäjälähtöinen arviointi ja selailukulttuuriksi luonnehdittu

toimintatapa median käytössä ovat yleistyneet (Linko 2016). Merkitysten tuotantoon osallistuvien lukijoiden suosituksilla ja valinnoilla on vaikutusta kirjojen ja kirjailijoiden näkyvyyteen, vaikeivat he edustaisi mediaa, kustannusalaan tai muuta instituutiota (vrt. Verboord 2010). Institutionaalisten rajojen häilyvyys on sosiaalisen median alustoilla luonteenomaista. Kirja-aiheisten ryhmien keskustelijoista ja sisällöntuottajista osa on harrastajia, osa ammattilaisia.

Lukemisen ympärille syntyneisiin väliin yhteisöihin liitytään joka tapauksessa omaehtoisesti, ja osallistumisen asteen määrittävät kunkin jäsenen motiivit (Linko 2023; Saresma 2013, 239–240). Verkko pohjaisia viestintäalustoja ja sosiaalisen median kanavia käytetään rinnakkain ja päällekkäin ja niihin sitoudutaan löyhemmin kuin kasvokkain yhteisöihin. Erityisen hyödylliseksi alustat koetaan kirjojen ja tapahtumien löytämiseen ja vinkkaamiseen (Ruohonen 2020, 326–328). Suositusten antaminen ja kysyminen on keskeinen osa tällaisten yhteisöjen toimintaa.

Digitalisaatio ei ole kuitenkaan merkinnyt kasvokkain tapahtuvan suosittelun katoamista (Barreto 2014; Ruohonen 2020). Sitä ylläpidetään kirjastoissa, kirjakaupoissa, lukupiireissä, työpaikkojen kahvipöydissä, ystävien kesken ja monessa muussa yhteydessä. Lapset ja nuoret saavat suosituksia kirjastojen kirjavinkkareilta, ja kirjojen suosittelua opetellaan myös kouluissa (Grünthal ym. 2019).

Perinteinen media on osalle lukijoista edelleen tärkeä väylä löytää tietoa kirjoista, mutta verkon kanavat ovat tulleet monille vielä tärkeämmäksi. Kirjallisuuden seuraaminen perustuu yksilöllisiin tapoihin seurata rinnakkain eri medioita ja sosiaalisen median alustoja, eikä useimmille välttämättä ole enää suurta merkitystä sillä, mitkä mediat nauttivat perinteisesti korkeaa arvostusta (Verboord 2022). Mediatutkijat havaitsivat jo 2010-luvun alussa, että yhä suurempi osa median

seuraajista jäsentää uutisvirran seuraamisensa yksilöllisesti, ja siten perinteisen median portinvartijatehtävän on tulkittu vähentyneen (Hermida ym. 2012). Sanomalehtien kirjallisuuskritiikin valta määritellä kirjojen taiteellista arvoa ja kiinnostavuutta on heikentynyt, vaan ei menettänyt merkitystään. Muodollisen institutionaalisen aseman sijasta lukijat valitsevat itse, minkä tahojen esittämiin arvioihin he luottavat (Hellman & Ruohonen 2020; Jaakkola 2019a; Linko 2011; Purhonen ym. 2018; Verboord 2022; Verboord & Janssen 2015). Edes kaikki kirjabloggarit eivät seuraa sanomalehtien kirja-arvioita säännöllisesti (Linko 2023).

Sosiaalisen median alustoista Facebookin monet kirjoihin liittyvät ryhmät ovat tärkeitä kirjojen suosittelun kanavia, ja Suomessa Kirjallisuuden ystävät -ryhmä on niistä suosittelukulttuurin kannalta vilkkain. Instagramissa kirjasuosituksia ja -arvioita jaetaan omilla tileillä, joista osa on keskittynyt nimenomaan lukemiseen liittyviin sisältöihin. Jaakkola (2019b) on tarkastellut, miten käyttäjät soveltavat Instagramin käyttäjälähtöisen kirja-arvostelun genreä, jossa on kysymys toisaalta kansalaisten kulttuurisesta aktiivisuudesta ja toisaalta mediatuotannosta. Käyttäjälähtöinen arviointi onkin yksi käyttäjälähtöisen sisällöntuotannon alatyypit (Bruns 2009).

Suosittelukulttuurin kontekstissa kiinnostava alusta on myös Goodreads, johon voi kirjata ja arvioida lukemansa kirjat, asettaa lukutavoitteita, sekä lukea ja antaa lukusuosituksia (Driscoll & Rehberg Sedo 2019; Matthews 2016). Samoin kirjablogeja ylläpitäminen on lisännyt aktiivisten lukijoiden mahdollisuutta osallistua kulttuurintuotantoon (Steiner 2008; Linko 2023). Sosiaalisen median kenttä on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. Viime aikoina esimerkiksi videoiden jakamiseen perustuvan TikTokin merkitys nuorten lukijoiden kirjasuosittelun välittämisessä on lisääntynyt.

Käyttäjälähtöisen viestinnän yleisöt ja vaikutukset saattavat kokonaisuutena olla perinteisen median kirja-arvioita suurempia (Jaakkola 2019b, 33). Arvioiden ja algoritmien ohjaamassa nykykulttuurissa kustantajien on puhuteltava yhä enemmän suoraan lukijoita, kun aiemmin kustantajat pitivät asiakkainaan kirjojen jälleenmyyjä (Jaakkola 2019b; Thompson 2021, 173, 214). Lukijoiden arvioiden merkitystä vahvistaa arvostelujen ja pisteytysten kirjaaminen verkkokauppojen ja lukuaikal palvelujen myyntikanaviin. Myös kulttuurijournalismissa on jo tapahtunut muutoksia verkkoarvioiden ja vertaisarvioiden lisääntyttä (Koreman ym. 2023; Verboord 2014).

Kirjojen suosittelemisen tavat lukemiskulttuurissa ovat osa historiallista jatkumoa. Lukijat ovat suositelleet kirjoja toisilleen niin kauan kuin kirjojen lukemista on ylipäänsä harjoitettu. Antiikin aikana ja vielä keskiajallakin hiljaa itseksensä lukemista pidettiin outona. Lukeminen oli siis ääneen lukemista ja siten lukijan tulkintaa edustavaa ja kollektiivista. (Mäkinen 2022, 17–18.) Myöhemmin kirjoja on luettu ääneen illanvietoissa, ja niitä on suositeltu sekä lainattu niin yksityisessä piirissä kuin myös laajemmassa suku- ja tuttavapiirissä (Rehberg Sedo 2011, 140–158). Euroopassa ääneen lukemista harjoitettiin erityisesti 1600- ja 1700-luvuilla kaikissa sosiaaliryhmissä. Lukeminen ääneen muiden työskennellessä oli tavallista senkin jälkeen, kun kuulijat olivat lukutaitoisia. Ääneen lukemisen tilanteet olivat myös kirjasuosituksien leviämisen paikkoja. (Darnton 1990, 169; Laine 2018; Manguel 1997, 109–123.) Kirjasuosituksien levisivät tämän lisäksi kirjallisissa salongeissa Ranskassa valistuksen aikana ja myös Suomessa, 1760-luvulta alkaen ensin Vaasan seudulla ja sittemmin muilla paikkakunnilla (Mäkinen 2009, 36–44; Picard 2018). 1800-luvulla Suomessa perustettiin työväen lukupiirejä ja opintopiirejä työväestön sivistämiseksi sekä heidän asemaansa liittyvien tavoitteiden saavuttamiseksi (Salmi-Niklander ym. 2010).

Kansanopetuksen ja -valistuksen suureen nousuun meillä ja monissa muissa Euroopan maissa liittyi myös lukuhalun levittäminen. Samalla lukemista pyrittiin ohjaamaan ja epäsuotavia lukuvalintoja hillitsemään – eräänlaista suosittelemista. (Mäkinen 2022, 207–209.) Lukupiirit kokivat uuden nousun 2000-luvulla. Niissä luetaan enemmän kaunokirjallisuutta ja niihin kuuluville lukemisen yhteisöllisyys ylläpitää lukemisharrastusta, ja monille ne toimivat myös voimantähteenä (Ahola 2013; Taylor 2019). Kaikkiaan voi todeta, että kirjojen lukemiseen on alusta asti liittynyt vahva yhteisöllinen elementti.

Tutkimusasetelma

Suosittelun kulttuuri nähdään tässä tutkimuksessa osana lukemisen yhteisöllisyyttä ja huomio kiinnittyy erityisesti vapaa-ajan lukuharrastukseen. Tarkastelumme pohjautuu empiirisiin aineistoihin ja tutkimuskysymyksemme on seuraava: minkälaisia merkityksiä suosittelemalla on lukemiskulttuurin muutoksessa?

Tutkimus on osa Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa Muuttuva lukijuus -hanketta (2021–2023). Hankkeessa on tutkittu lukutapoja ja -tutumuksia, lukijaidentiteetin ja kirjallisen maun diskursseja (Suomalainen 2022; 2023) sekä äänikirjojen kuuntelua (Lindh & Hiidenmaa 2023). Tässä suosittelemista koskevassa osatutkimuksessa olemme käyttäneet kahta lukijoiden näkökulmaa esiin tuovaa aineistoa: hankkeessa järjestetyn verkkokyselyn vastausaineistoa ja Facebookin kirjallisuusryhmän keskusteluaineistoa.

Kyselyaineistona on elo-syyskuussa 2021 toteutettu Kirjat elämässäni -kysely, johon saatiin 955 vastausta (ks. Muuttuva lukijuus -blogi 2024). Linkkiä kyselyyn jaettiin muun muassa Facebookin kirjallisuusryhmissä sekä tutkijoiden omien sivujen kautta Facebookissa, Twitterissä, LinkedInissa ja Instagramissa. Kyselyn saatteissa vastaamaan kut-

suttiin "kirjan ystäviä", "miehellään lukevia" sekä niitä, jotka lukevat kirjoja vapaaehtoisesti joko "päivittäin tai satunnaisesti".

Vastaajiksi valikoitui aktiivisia lukijoita: noin 80 prosenttia vastaajista kertoi lukevansa tai kuuntelevansa yli 20 kirjaa vuodessa.¹ Heitä voi kuvata sitoutuneiksi lukijoiksi, joiden lukemisharrastukseen liittyy kirja-alan seuraamista ja yhteisöllisyyttä, kuten osoitamme seuraavissa osioissa. Vastaajien joukossa vahvasti edustettuina ovat korkeasti koulutetut naiset, jotka ovat monien tutkimusten mukaan ahkerimpia lukijoita (Purhonen ym. 2014, 73; Tilastokeskus 2019; ks. myös Griswold ym. 2005; 2011, 24). Koska kyselyä jaettiin sosiaalisen median kanavissa, vastaajat ovat ihmisiä, joille sosiaalinen media ja digitaalisuus ovat ympäristöinä tuttuja. Iältään he edustavat suhteellisen tasaisesti kaikkia ikäryhmiä, lukuun ottamatta nuorimpia (15–24-vuotiaita), joita oli alle kaksi prosenttia vastaajista.

Kyselyaineiston lisäksi aineistona käytetään keskustelua Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä, jossa oli vuoden 2022 marraskuussa 38 000 jäsentä. Facebookissa on muitakin kirja-aiheisia keskusteluryhmiä, kuten Kotimaiset kirjablogit ja Tietokirjallisuuden ystävät, mutta Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä jäsenmäärä on suurempi ja keskustelu vilkkaampaa.

Tutkimus on monimenetelmällinen. Määrällisesti kyselyaineistoa analysoitiin tilastollisena kuvauksena verkkolomakkeen tilastotyökalun ja Excelin avulla, ja avovastausten laadullisessa sisällönanalyyssissä hyödynnettiin Atlas.ti-ohjelmaa. Facebook-aineistoa analysoitiin systemaati-

tisesti niiden kirjojen osalta, jotka nousivat esiin kyselyssä. Lisäksi saimme kahdelta kustantajalta myyntitilastoja, joiden avulla tarkastelimme kirjojen elinkaareissa tapahtuvia muutoksia kahden useimmin mainitun teoksen kohdalla.

Suosittelun merkityksiin pureutuva analyysi etenee siten, että ensin luomme kuvan kyselyyn vastanneiden lukemisharrastuksesta – miten he seuraavat kirja-alaa, millä perusteilla he valitsevat luettavansa, kuinka tavallista heidän on suositella kirjoja toisille lukijoille ja missä määrin he kokevat lukemisen yhteisöllisyyden tukevan lukuharrastustaan. Sen jälkeen tarkastelemme kyselyssä esiin nousseita teoksia ja niiden elinkaarta. Lopuksi erittelemme näihin teoksiin liittyviä keskustelua Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä. Ryhmän keskustelujen analyysi tarkentaa kuvaa vertaislukijoiden roolista suosittelun kulttuurin tuottajina ja ylläpitäjinä (vrt. Herkman & Vainikka 2012, 137; Jaakkola 2019a).

Lukijat aktiivisina toimijoina

Valtaosa Kirjat elämässäni -kyselyyn vastanneista seuraa kirja-alaa aktiivisesti. Lähes 70 prosenttia vastaajista (n = 955) ilmoitti, että seuraava väite sopii heihin joko täydellisesti tai melko hyvin: "Seuraan kirja-alaa esimerkiksi mediassa ja olen perillä siitä, mitkä kirjat ovat ajankohtaisia niissä lajeissa, joista olen kiinnostunut." Kysymykseen kirjojen valintaperusteista lähes puolet ilmoitti valitsevansa lukemansa "spontaanisti esimerkiksi kannen tai kansitekstin perusteella". Vastauksen tulkinnaassa on kuitenkin otettava huomioon, että kirja-alan seuraaminen auttaa tekemään valintoja näennäisen spontaanisti. Näillä lukijoilla on metatietoa (Ross 1999), jonka perusteella he pystyvät tekemään valinnan pientenkin vihjeiden perusteella. Lukija on voinut nähdä arvion, kuulla jonkun puhuvan kirjasta tai hän pystyy arvioimaan kiinnostavuutta takakannen sanamuotojen perusteella. Lähes yhtä tärkeä valintaperuste vas-

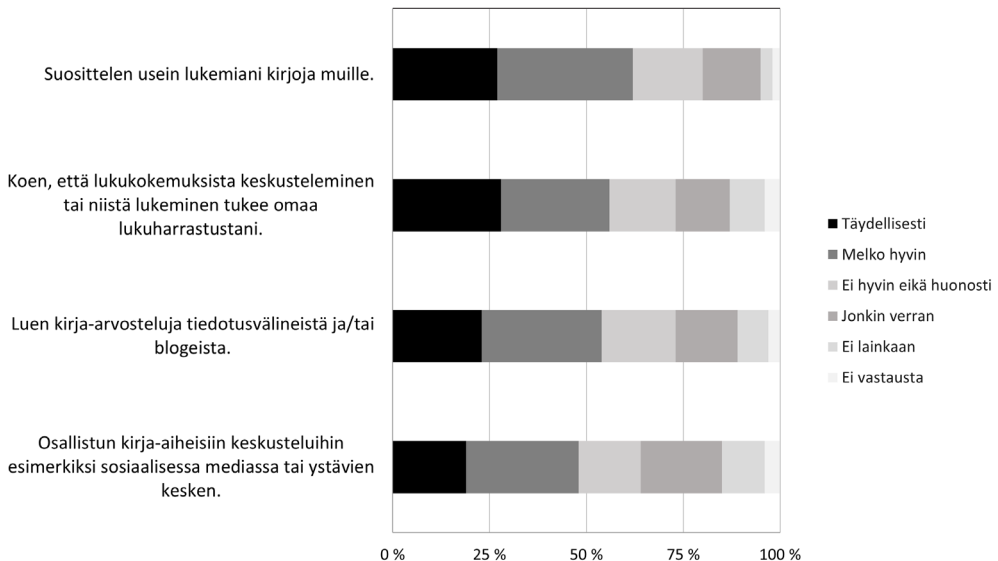
1 Tilastokeskuksen mukaan aktiivilukijoina voidaan pitää 10 kirjaa puolessa vuodessa lukevia. Uusimmassa, vuoden 2017 tilastossa heitä oli 13 prosenttia suomalaisista. (Tilastokeskus 2019; ks. Myös Lindh & Hiidenmaa 2023.)

taajille oli kirjailijan tuttuus tai tunnettuus. Nimet ovat tuttuja niille, jotka kirja-alaa seuraavat.

Vastaajat kokevat ystävien ja tuttavien suositukset (39 prosenttia) jonkin verran tärkeämmiksi kuin perinteisen median (31 prosenttia), sosiaalisen median ryhmien (31 prosenttia), netin sivustojen (26 prosenttia) tai markkinointimateriaalien (18 prosenttia) merkityksen, kun katsotaan Likertasteikon myönteisimpiä vastauksia (sopii joko täydellisesti tai melko täydellisesti). Kun vastaajilta kysyttiin (kuvio 1), kuinka tavallista heidän on antaa suosituksia muille, myönteisten vastausten osuus on suurempi kuin suositusten vastaanottamisen osalta: 62 prosenttia antaa suosituksia muille ja vain kolme prosenttia vastaa, ettei väittämä suositusten antamisesta sovi heihin lainkaan. Vastaajista myös yli puolet kokee lukukokemuksista keskustelemisen tai niistä lukemisen tukevan omaa harrastusta. Hieman yli puolet lukee blogien ja median kirja-arvioita ja hieman alle puolet osallistuu kirja-aiheisiin keskusteluihin sosiaalisessa mediassa tai ystävien kesken.

Niin kirja-alan seuraaminen, kirjojen valitsemisen tavat kuin yhteisöllisyyden piirteetkin liittyvät keskustelemaan lukemiskulttuuriin, jossa kiinnostutaan toisten lukukokemuksista ja jaetaan omia kokemuksia. Ahkerien lukijoiden asemasta omassa lähipiirissään kertoo se, että suositusten antaminen on heillä vielä yleisempää kuin kirjojen valitseminen suositusten perusteella. Heillä on paljon tietoa kirjoista ja uutuuksista, joten he ovat saaneet omassa lähipiirissään asiantuntija-aseman, vaikka eivät toimisi kirja-alalla.

Lukemiseen sitoutuminen näkyy eri tavoin: monet vastaajista kuuluvat tai ovat joskus kuuluneet lukupiiriin (40 prosenttia), osalla on tai on ollut oma kirjablogi tai muu kirja-aiheinen tili (17 prosenttia) ja jopa puolet vastaajista on joskus osallistunut kirjaston tai muun tahon lukuhaasteeseen (50 prosenttia). Lukuhaasteet ovatkin tyypillisiä osallistamisen tapoja esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Lukemisharrastukseen kuuluu myös kirjallisuustapahtumiin osallistuminen. Niissä paitsi kartutetaan tietoa kirja-alasta, myös saa-

KUVIO 1. Lukukokemusten jakaminen (n = 955)

daan ja annetaan lukuvinkkejä. Noin 70 prosenttia kyselyyn vastanneista on osallistunut kirjames-suille tai -festivaaleille, ja noin 60 prosenttia on käynyt katsomassa kirjailijahaastatteluja kirjastossa tai kirjakaupassa.

Lukijayhteisön vaikutus ja suositellut kirjat

Kun vastaajilta kysyttiin, onko muiden mielipiteillä vaikutusta heidän lukemiseensa, tuli vastauksissa esiin sellaisia lukuharrastuksen muotoja, jotka liittyvät kirjojen suositeluun. Kaksi kolmasosaa kysymykseen vastanneista (n = 768) on sitä mieltä, että muiden mielipiteillä on vaikutusta ainakin jonkin verran. Osa mainitsee lehtien arvostelut tai sosiaalisen median keskustelut kirjojen valintaan vaikuttavina tekijöinä. Monet luottavat lukeviin ystäviinsä, mutta toisille tärkeämpää on muodostaa käsitys useiden tahojen suositusten ja arvostelujen pohjalta: "Yksittäiset mielipiteet ystävilta eivät kuitenkaan vaikuta, vaan yleensä eri arvostelujen kokonaisuus."

Toisilta lukijoilta saadut suositukset koetaan pääosin myönteisenä osana lukuharrastusta. Etuna mainitaan muun muassa mahdollisuus löytää uutta mieluista luettavaa ja sellaisia kirjoja, joihin ei muuten tarttuisi. Suositus voi merkitä myös suositusta olla lukematta: "Jos joku ystävä sanoo, ettei kannata lukea kirjaa niin en lue. Maailmassa on niin paljon kirjoja, ettei ns. huonoihin kannata vaivautua." Toiset taas painottavat, että suosituksista tai muiden näkemyksistä huolimatta on tärkeää muodostaa itse oma mielipide.

Joissakin vastauksissa kuvataan, kuinka oma mielipide voi muuttua keskustelun myötä kielteisemmäksi muiden esittämän kritiikin vuoksi. Saattaa myös tuntua vaikealta kehua kirjaa, josta toiset ovat aivan eri mieltä: "Jos moni haukkuu kirjan, josta pidän itse, niin arastelen kertoa omaa mielipidettäni." Sosiaaliset odotukset saattavat

siis muuttaa yksilön näkemyksiä. Suositusten kielteisenä puolena mainitaan myös odotusten nouseminen liian korkeiksi. Siksi joku sanookin lukevansa kirjat mieluiten "tyhjiössä" ilman ennalta ladattuja odotuksia.

Kysymykseen siitä, mitä kirjaa vastaaja suositteli viimeksi, saatiin 827 vastausta, ja monet mainitsivat useamman kuin yhden kirjan. Mainittujen kirjojen tyyppillinen piirre on niiden uutuus. Vastaajat olivat suositelleet kirjoja, jotka olivat ilmestyneet vain muutamaa vuotta ennen kyselyn ajankohdtaa ja siksi niiden tuottamat elämykset olivat vielä mielessä. Joidenkin kirjailijoiden kohdalla mainittiin tuotanto ylipäänsä, joiltakin kirjailijoilta mainittiin tietty teos.

Yksittäisiin kirjoihin kohdistuvat maininnat eivät lukumäärältään ole kovin suuria, mutta maininnoista voidaan erottaa joitakin erityisen suosittuja kirjallisuuden ryhmiä, kuten kotimainen nykykirjallisuus ja elämäkertakirjallisuus sekä ulkomaiset bestseller-romaanit ja tietokirjat.

Kotimaisista nykykirjailijoista eniten mainintoja sai Juhani Karila vuonna 2019 ilmestyneellä romaanillaan *Pienen hauen pyydystys* (32). Yli kymmenen kertaa mainittiin myös Anneli Kannon vuonna 2021 ilmestynyt historiallinen romaani *Rottien pyhimys* (12), sekä Anni Kytömäen (11) ja Tommi Kinnusen tuotanto yleisesti (11). Samoja kirjoja ja kirjailijoita mainittiin myös kysymyksessä, jossa pyydettiin mainitsemaan viime aikojen vaikuttavimpia lukukokemuksia.

Kaikki eniten mainintoja saaneet kotimaiset kirjailijat ovat olleet julkisuudessa esillä, ja heillä on ollut sekä arvostelu-, palkinto- että myyntineestystä. He ovat nousseet sellaiseen asemaan, että suomalaista kirjallisuutta seuraava lukija törmää heidän tuotantoonsa toistuvasti, mikä nostaa halua ottaa selvää kirjoista ja päästä samalla mukaan yhteisesti jaettuun kokemukseen.

Suosittelun kynnystä madaltaa se, että kirjat ovat saavuttaneet lukijayhteisön yleisen hyväksynnän. Erityisesti tämä pätee merkittävien kirjallisuuspalkintojen ehdokkaiksi ja voittajiksi nostettuihin kirjoihin (Linko 2004, 212, 222; Thompson 2010).

Käännytyistä tai alkukielellä luetuista ulkomaisista kirjailijoista eniten mainintoja saivat Delia Owensin romaani *Suon villi laulu* (17) sekä Elizabeth Stroutin (12) ja Lucinda Riley'n (10) tuotanto. Kaikki ovat tunnettuja kansainvälisiä menestyjiä omalla sarallaan, joten kirja-alan seuraajille heistä kantautuu tietoa myös kansainvälisten kanavien kautta. Tietokirjoja mainittiin vähemmän kuin kaunokirjallisuutta (noin neljäsosa kaikista maininnoista), ja maininnoissa oli enemmän hajontaa kuin kaunokirjallisuudessa. Suositeltujen tietokirjojen pääryhminä nousevat esiin tutkimuspohjaiset mutta suurelle yleisölle suunnatut kansainväliset menestyskirjat sekä elämäkerralliset teokset.

Kohdistamme seuraavaksi tarkemman analyysin kahteen useimmin mainittuun teokseen: Juhani Karilan romaaniin *Pienen hauen pyydystys* (Siltala 2019) ja yhdysvaltalaisen Delia Owensin romaaniin *Suon villi laulu* (suom. Maria Lyytinen, WSOY 2020, alkuteos *Where the Crawdads Sing*, Putnam 2018). Katsomme, että toisistaan eroavien kirjallisten elinkaartensa osalta niitä voidaan pitää kiinnostavina tapaustyyppinä.

Suosittelun suosituimmat: yllättäjä ja odotusten lunastaja

Pienen hauen pyydystys ja *Suon villi laulu* ovat mitä erilaisimpia kaunokirjallisia teoksia. Niissä voi kuitenkin nähdä myös joitakin yhteisiä piirteitä, sillä molempien kohdalla lukijat ovat korostaneet niiden tarinankulun yllättävyyttä. Lisäksi molemmissa on paljon luontokuvausta, realismin ja myyttisyyden sekoittumista sekä itsenäinen naispäähenkilö. Teoksissa on myös vahvaa paikan

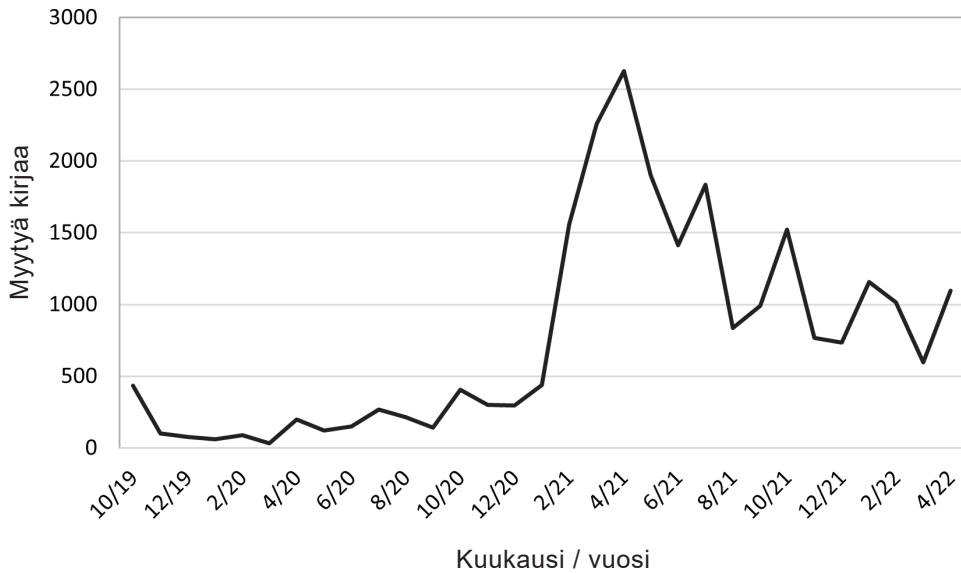
tuntua: Karilan kirjassa itälappilainen miljöö ja Owensilla pohjoiscarolinalainen marskimaa. Kirjallisina ilmiöinä teoksille puolestaan on yhteistä lukijayhteisön vaikutus suosioon.

Kriitikoiden hyvistä arvioista huolimatta *Pienen hauen pyydystystä* ostettiin painettuna tai digitaalisena vain vähän ensimmäisen vuoden aikana (ks. kuvio 2). Myyntilukujen mukaan katsottuna laaja kiinnostus kirjaan heräsi vasta tammikuussa 2021. Myynnistä valtaosa muodostui tuolloin maksullisten palveluiden äänikirjojen kuuntelusta.

Yhtenä äkillisen kiinnostuksen kasvun selittävänä tekijänä on pidetty kirjoittaja-valokuvaaja Stella Harasekin innostuneita Instagram-nostoja tammikuusta 2021 lähtien (Pajari 2022; Pylkkänen 2021). Harasekin lifestyle-tilillä on yli 30 000 seuraajaa, ja hänen julkaisemiin päivityksiin Karilan kirjasta on viitattu useissa blogikirjoituksissa sen jälkeen (ks. jakaikeamuuta.blogspot.com; juliahuren.fi; masutoaitemu.wordpress.com). Blogikirjoituksista käy ilmi, että Karilan kirjaan liittyvä keskustelu oli huomattu ja juuri se oli saanut tarttumaan kirjaan:

Stella Harasek vinkkasi Instagramissaan Juhani Karilan teoksesta *Pienen hauen pyydystys*. Salamyhkäinen vihjaus "älä lue arvosteluita vaan ala lukea" kiehtoi, joten otin kirjan lukuun (monen muun tavoin, tästä on jo tullut kulttikirja). Ensimmäiset 50 sivua olin äimän käkenä – ei kai kukaan voi oikeasti pitää tästä? Mitä minä en nyt tajua, onko kirja suosittu vain sen takia, että suosittu bloggaaja kehuu tätä? Sitten tarinan nerokkuus alkoi valjeta enkä voinut enää jättää kirjaa käsittäni. (Masutoaitemu -blogi 8.3.2021)

Mielenkiintoista tammikuun ilmiöstä tekee sen, että tarvittiin vain yksi isompi vaikuttaja, jotta kohina paisui. Minä en edes nähnyt alkuperäistä viestiä @stellaharasek instagram-tililtä, mutta kaiut tavoittivat. (Ja kaikkea muuta -blogi 30.1.2021)

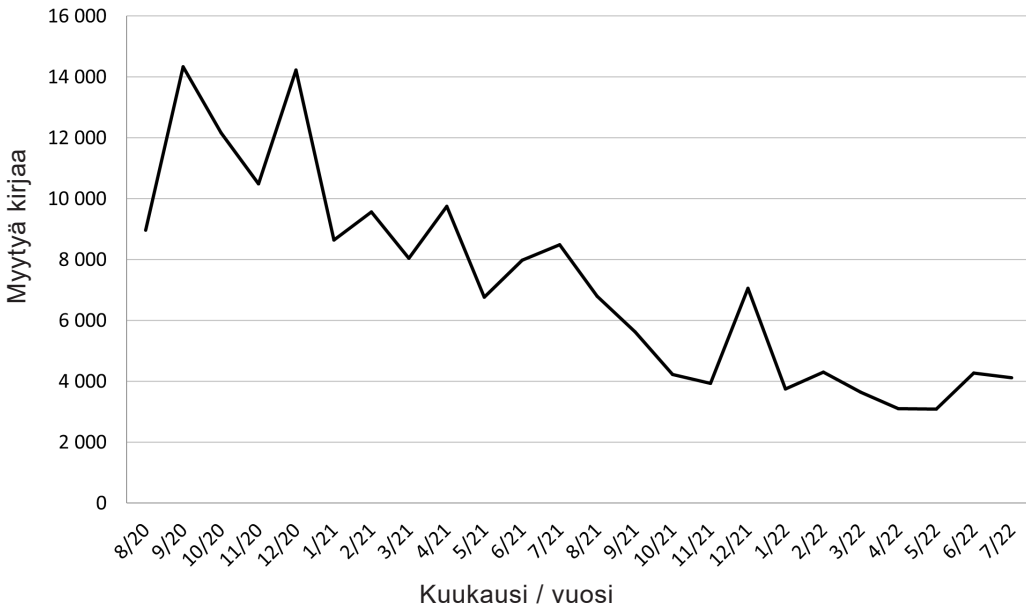
KUVIO 2. Pienen hauen pyydystyksen myynti kuukausittain 10/2019–4/2022 (Lähde: Siltala Kustannus 2022)

Kommentit osoittavat myös, että kirjaa ei osattu etukäteen määrittellä, joten se tarjosi yllätyksellisen lukukokemuksen. Käsitteitä muovannut kokemus toimi suosittelemalle lähtökohtana, ja se haluttiin välittää muillekin vihjaamalla, ettei arvosteluja kannata lukea etukäteen. Uteliaisuuden herättäminen, kerronnalliset jännitteet ja yllätykset ovat kertovan tekstin keskeisiä ominaisuuksia (ks. esim. Phelan 2002; Sternberg 2001). Karilan kirjan kohdalla yllättyminen liittyy vahvasti myös ennako-odotusten ja omakohtaisen lukukokemuksen väliseen ristiriitaan. Lukijat pitivät yllättävinä erityisesti realismin tason ylittäviä elementtejä sekä huumoria. Myös Harasek oletti tarttuvansa klassiseen eräromaniin, joten lukukokemus oli odottamaton (Pajari 2022). Receptioesteettisin termein voidaan puhua odotushorisonnin ja esteettisen kokemuksen välisestä etäisyydestä (Alanko 2001, 230–231; Hiidenmaa 2018, 86–88; Jauss 1989, 205). Suosion äkillinen nousu ei jäänyt lyhytaikaiseksi, vaan kirjasta näyttää tulleen pitkäikäinen lukijoiden suosikki, josta otetaan yhä uusia painoksia. Kirja on myös kiinnostanut kustantajia Suomen ulkopuolella, ja

sen käännoikeudet on myyty liki kahdellekymmenelle kielialueelle.

Vaikka *Pienen hauen pyydystys* oli kyselymme vastauksissa eniten mainittu teos, on toiseksi eniten mainintoja saanut *Suon villi laulu* myynyt siihen verrattuna moninkertaisen määrän kappaleita ja luku-oikeuksia. Siinä missä Karilan kirjan myynti oli vuoden 2023 alussa noin kolmekymmentätuhatta, mikä on suomalaiselle nykyproosalle erittäin hyvä tulos, oli Owensin myynti vuoden 2023 alussa jo yli kaksisataatuhatta. Kirjaan kohdistettiin Suomessa mittavia markkinointitoimenpiteitä ja yhteiskampanjoita jälleenmyyjien ja luku-aikapalveluiden kanssa. Ennakkokappaleita lähetettiin myös medially ja sosiaalisen median vaikuttajille. Myyntitilastossa näkyy (kuvio 3), että jälleenmyyjät ostivat kirjaa paljon alusta lähtien. Näistä luvuista puuttuu kirjaan pohjautuvan elokuvan ilmestymisen aikaansaama uusi kiinnostus elokuusta 2022 lähtien.

Owensin kirjan suosiota on selitetty paitsi sen sopivuudella laajalle lukijakunnalle, myös luki-

KUVIO 3. Suon villin laulun myynti kuukausittain 8/2020–7/2022 (Lähde: WSOY 2022)

joiden keskinäisillä suosituksilla. Yhdysvalloissa kirjan näkyväksi suosittelijaksi ryhtyi näyttelijä-tuottaja Reese Witherspoon Instagramin Reese's Book Club -kirjasivustolla, jolla oli elokuussa 2023 2,4 miljoonaa seuraajaa. Witherspoon valitsi *Suon villin laulun* kuukauden kirjakseen syyskuussa 2018, ja osti sen elokuva-oikeudet tuotantoyhtiölleen saman vuoden joulukuussa. (Alter 2019; Komonen 2020.)

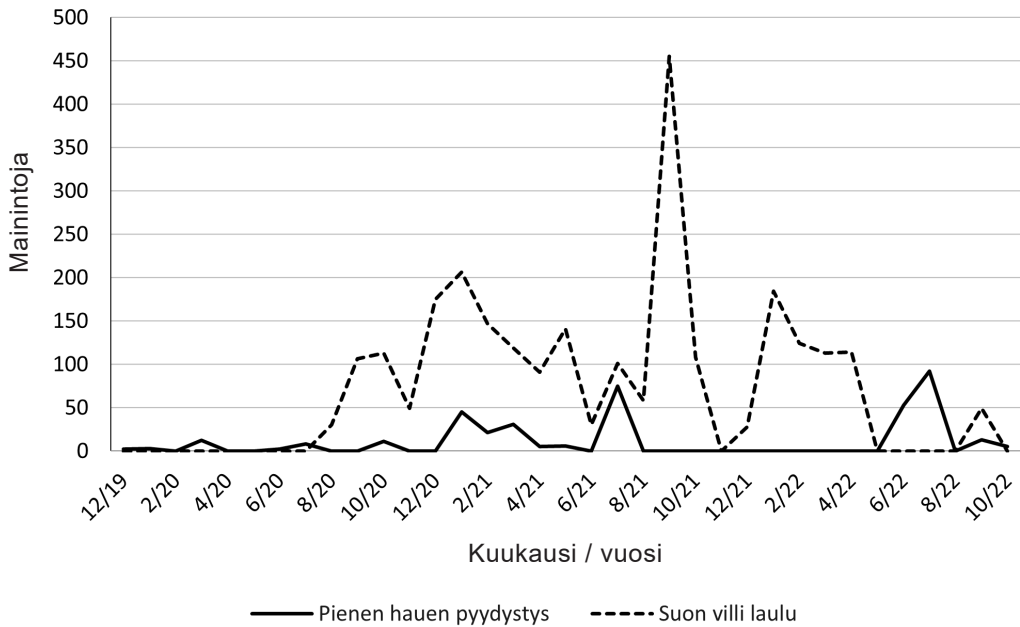
Alkuperäinen kustantaja ei ollut osannut odottaa miljooniin kohoavaa myyntiä Yhdysvalloissa (Komonen 2020). Kirja ei siis ollut niin sanottu "big book" (Thompson 2010, 194) eli kauden kärkikirja, johon olisi ennakoon ladattu suuria odotuksia. Suomennoksen ilmestyessä tilanne oli täysin toinen. Siinä vaiheessa kirjalla oli takanaan jo maailmanlaajuisista menestyksestä, mihin nojaten suomalainen kustantaja saattoi panostaa ennakkomarkkinointiin vahvasti. Suomessakin kirjan näkyvyyteen ovat kuitenkin vaikuttaneet myös lukijat itse pitämällä sitä näkyvillä erilaisilla foorumeilla.

Keskustelu Facebookin Kirjallisuuden ystäväissä

Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä on lähes 38 000 lukemisesta kiinnostunutta seuraajaa. Keskustelu ryhmässä on aktiivista, ja ryhmän osallistujamäärä on kasvusuunnassa. *Suon villin laulu* on ollut ryhmässä jatkuvana keskustelunaiheena ilmestymiskuukaudestaan, elokuusta 2020, lähtien.

Puheenaiheena pysyminen kertoo siitä, että yhä uudet lukijat ovat löytäneet tiensä kirjan pariin, ja toisaalta juuri siksi monet sen löytävätkin. Owensin kirja on herättänyt keskustelua myös näkemysten ristiriitaisuuden vuoksi. Syyskuussa 2021, jolloin kirjaa kommentoitiin eniten, ryhmässä virisi kriittinen keskustelu teoksesta. Kirjabloggarinakin toimiva ryhmän jäsen esitti näkemyksensä varsin kärkevästi:

Saatan sohaista muurahaispesää kritisoimalla tämän bestsellerin seksististä näkökulmaa ja epätasaista kerronnan tyyliä. [...] Olisipa kirjailija

KUVIO 4. Keskustelut Kirjallisuuden ystäväissä 12/2019–9/2022 (mainintoja kuukaudessa)

pysytellyt selkeämmässä genrevalinnassa. Lopputulos on epäselvä sekoitus keskinkertaista rikosromaanista, perinteistä nuortenkirjaa ja harmonista runoteosta. Kirja olisi ehdottomasti kaivannut tiivistämistä ja aiheiden karsimista ollakseen aidosti vakavasti otettava.

Yllä lainattu aloitus keräsi 81 kommenttia, joista suurin osa kritisoi teoksen viihteellisyyttä ja epäuskottavuutta esimerkiksi toteamalla: "[...] Ei jaksa innostaa kulunut asetelma, jossa heikko nainen sulautuu luontoon ja mies edustaa järjestäytyntä yhteiskuntaa, joka tulee sivistämään luonnonlasta. [...]" Toinen lukija totesi: "Ajattelin olevani ainut poikkeus, kun en pitänyt tästä. Onkin ihan huojentavaa lukea, että on muitakin." Monet pitivät kommentista. Pidämme tärkeänä havaintoa, että myös kriittinen pohdinta tuottaa suosittelevaa yhteisöllisyyttä. Samanaikaisesti osallistujat vahvistavat kirjallisen maun ilmaisulla lukijaidentiteettiään (Suomalainen 2022), joka puolestaan kytkeytyy lukijoiden

hallitsemaan kulttuuripääomaan (Bourdieu 1984). Muualla mediassa ei Owensin teos ollut tuolloin esillä, joten päättelemme, että teoksen saaman ylistyksen jälkeen selvästi perusteltu kriittinen kirjoitus oli keskustelun uuden nousun alkuunpanija.

Ennen alkusyksyn piikkiä myös positiiviset aloitukset herättivät ryhmän jäsenissä kiinnostusta. Esimerkiksi 6. helmikuuta 2021 ryhmän jäsenen kirjoitus "Vahva suositus, kerrassaan loistava kirja!" kirvoitti 63 kommenttia, suurin osa oli myötäsukaisia. Joukossa oli kuitenkin kymmenisen pettyntä, jotka perustelivat pettymystään tarinan epäuskottavuudella ja kerronnan viihteellisyydellä.

Myös Juhani Karilan *Pienen hauen pyydystys* herätti ryhmässä innostunutta keskustelua. Kommenttien lukumäärät ovat *Suon villiä laulua* selvästi pienempiä, mikä on ymmärrettävää, kun teos ei ole laajasti markkinoitu kansainvälinen

menestysteos. Osittain juuri ryhmässä käytyjen keskustelujen takia aina uudet lukijat löysivät teoksen, mikä taas näkyi uusina nousuina keskusteluissa. Eräs lukija kommentoi tarttumistaan *Pienen hauen pyydystykseen* tammikuussa 2021 näin: "Innostuin käymään tähän käsiksi, varmaan enimmäkseen siksi kun täällä sitä kovasti keuhitte. KIITOS!!! [...]"

Pienen hauen pyydystystä käsittelevä keskustelu ponkaisee vielä uuteen nousuun lähes kaksi vuotta ilmestymisensä jälkeen. Heinäkuussa 2021 eräs lukija riemastui kirjasta:

Voi kamala, en ole aikoihin nauranut ääneen jollekin kirjalle, mutta eilen illalla pyrskähti, kun tässä Juhani Karilan kirjassa *Pienen hauen pyydystys rikoskonstaapeli* Janatuinen vei kuin veikin peijoonin kalastamaan (anteeksi juonipaljastus). Veijarikomedia, josta ei käänteitä puutu. Suosittelien hassutusta kaipaaville lukijoille, Lappiin hurahaneille, piristykseen tarpeeseen, metsän olioista kiinnostuneille tai vaan seuraavaksi luettavaksi. [...]

Elo-syyskuussa 2021 kommentointi saavutti uuden huipun. Ne ainekset, joita arvioissa pidettiin riemastuttavina, aiheuttivat joillekuille hämmennystä:

[...] Mutta siltikin sanon mutta. En oikein tiedä, mitä kirjasta jäi käteen, mikä sen pointti on. Siihen on varmasti kätketty paljon, mutta realismin ja myyttisten aineiden loppua kohti yhä enemmän sekoittuva vyhyti alkoi olla minulle liikaa. Silti jäi ihastuttamaan, miten erikoisista aiheista voi kirjoittaa. [...]

Tähän avaukseen vastasi puolestaan lukija, joka oli nauttinut odotukset ylittäneestä lukukokemuksesta:

Ihastuttavan erilainen kirja, joka oli saatava nopeasti loppuun. Jonkin verran odotin asioille luon-

nollisia selityksiä, mutta antauduin silti outojen otusten ja ihmisten maailmaan. Joka tapauksessa oli yksi parhaista viimeaikaisista kirjakokemuksista. Taatusti erilainen, mitä osasi odottaa.

Näin kirjojen suosittelukulttuuri toimii. Lehtien kirja-arviot on julkaistu kauan sitten, mutta kirja nousee keskusteluun loma-aikoina jonkun lukijan kirjoittaessa siitä haltioituneesti sosiaalisessa mediassa. Yhden lukijan affektinen aloitus saattaa saada yli viisikymmentä kommenttia, ja niiden innostamana teos saa taas uusia lukijoita. Aineistomme ei yllä ystävien tapaamisiin ja työpaikkojen kahvitauoille, mutta arvelemme, että vastaavaa tapahtuu niissäkin. Monet sosiaalisen median yhteisöt, kuten Facebookin Kirjallisuuden ystävät, ovat kuitenkin omassa mittakaavassaan. Lähes neljänkymmenentuhannen jäsenen ryhmässä tuhannet lukijat saattavat huomata yksittäiseen kirjaan liittyvän innostuneen kommentin. Myös monet pienet yhteisöt voivat olla merkityksellisiä, koska niiden jäsenten näkemyksiin luotetaan.

Kirjallisuuden ystävät -ryhmän keskusteluissa lukukokemuksen sanoittaminen saa selvästi affektisempia muotoja kuin hankkeessamme toteutetun kyselyn vastaukset. Se näkyy esimerkiksi huutomerkkien, isojen kirjaimien, vahvojen adjektiivien, puhekielisten ilmausten ja luettelomaisten rakenteiden käyttönä (Hakulinen ym. 2004) etenkin positiivisissa arvioissa tai lukukokemusten kuvauksissa. Kyselyssä annetaan vastauksia tutkijoiden kysymyksiin nimettömänä ja ilman vuorovaikutusta, kun taas Facebook-ryhmässä kirjasta innostunut tai siihen pettynyt lukija aktiivisesti hakeutuu kertomaan kokemuksestaan muille ryhmän jäsenille. Kirjallisuuden ystävät -ryhmä toimii myös kirjasuosittelun kysymisen ja niiden antamisen foorumina – toisia lukijoita halutaan palvella ja samalla tullaan miettineeksi omia tärkeitä lukukokemuksia.

Lopuksi: Suosittele lukemiskulttuurin elinvoiman edistäjänä

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet kirjojen suosittelemista osana nykyajan lukemiskulttuuria. Tulkitsimme kirjojen verkostomaista vertais-suosittelemista yleistyneen arviointikulttuurin kontekstissa kuitenkin osana jatkumoa, sillä kirjoja on suositeltu niin kauan kuin niitä on ollut mahdollista hankkia (esim. Alexander 2018; Mäkinen 2022; Núñez-Valdéz 2012). Laajemmin tutkimuksemme on osa kulttuurisosiologista lukemistutkimusta, jossa keskiöön nostetaan lukijoiden lukemiselle ja kirjoille antamat merkitykset ja niiden yhteydet kulttuurin muutoksiin (esim. Eskola 1990; 1998; Thumala Olave 2018). Lukijoiden ääntä tutkimuksessamme edustavat sekä kyselyn vastaajat (n = 955) että Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmän keskustelijat. Facebook-aineiston avulla olemme voineet käsitellä epämuodollisessa ja vapaaehtoisessa kontekstissa tapahtuvaa suosittelemista.

Valtaosa kyselyn vastaajista edustaa kirja-alaa aktiivisesti seuraavia lukemisen harrastajia. He eivät valitse luettavakseen vain kriitikoiden esiin nostamia tai palkittuja teoksia, vaan valitsevat kirjoja esimerkiksi kirjailijan tuttuuden tai ystävien suositusten perusteella. Monet kuuluvat lukupiireihin, osallistuvat yhteisöllisiin lukuhaasteisiin ja käyvät kirja-alan tapahtumissa. Osallistuminen antaa lukemisen harrastajille asiantuntemusta, jota he osaavat hyödyntää sekä valitessaan itselleen luettavaa että suositellessaan teoksia muille lukijoille eri tarpeisiin. Suurin osa kertoo suositteluvansa joskus kirjoja ja kokevansa, että kirjoista keskusteleminen tukee omaa lukuharrastusta (ks. kuvio 1).

Kun vastaajilta kysyttiin, mitä kirjaa he olivat viimeksi suositelleet, esiin nousi melko tuoreita teoksia, jotka ovat saaneet sekä arvostelu- että myyntimenestystä. Tarkastelimme erikseen kahta

kyselyssä useimmin mainittua teosta osana suosittelemisen kulttuuria. Juhani Karilan *Pienen hauen pyydystys* -romaanin suosiossa ilmenee suositusten ketjuuntumisen vaikutus. Kun yksi näkyvä Instagram-tili suositteli kirjaa tarpeeksi vakuuttavasti, muut sosiaalisen median toimijat kiinnostuivat siitä ja suosittelivat edelleen omille seuraajakunnilleen. Keskustelua käytiin erittäin aktiivisesti myös Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmässä. Ilman sosiaalista mediaa teos tuskin olisi saanut yhtä paljon lukijoita. Delia Owensin *Suon villi laulu* puolestaan oli maailmanlaajuinen ilmiö jo suomeksi ilmestyessään. Sen markkinointipanostukset olivat mittavat alusta asti, joten kirja-alan seuraajat törmäsivät siihen useissa kanavissa. Keskustelu Kirjallisuuden ystävissä oli sekä vilkasta että moniäänistä: vahvojen suositusten lisäksi myös kriittisiä näkemyksiä alkoi nousta keskustelussa esiin. Itse valittu foorumi, jonka jäseniä yhdistää kiinnostus kirjallisuutta kohtaan, koetaan yhteisöksi, jossa niin spontaania innostusta kuin perusteltua kritiikkiäkin voi esittää. Nämä molemmat puolet kuuluvat omaa lukuharrastusta tukevaan yhteisöllisyyteen.

Kirjallisuuden ystävien kaltaisella avoimella foorumilla toimimisessa voidaan nähdä rinnakkain sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä piirteitä (Quinn & Papacharissi 2014; Wellman ym. 2003). Osallistuminen rakentaa yhteisöllisyyttä, joka puolestaan rikastaa omaa harrastusta. Osallisuus voi myös rohkaista suosittelemaan: osa kokee, että on helpompaa suositella sellaisia kirjoja, joita muutkin yhteisön jäsenet ovat arvostaneet. Toisaalta yhteisön sisällä voi pohtia ja lujittaa omaa makuaan ja sen eroja muiden makumieltymyksiin. Niin samanmielisyys kuin erimielisyyskin voi kirkastaa käsitystä omasta mausta ja lukijaidentiteetistä. Aktiivinen lukeminen voikin antaa myös mahdollisuuksia omaehtoiseen valintoihin ja ylittää makuun liittyvien normatiivisten käsitysten rajoja. (Suomalainen 2022; 2023.)

Suosittelun kulttuuriin liittyy vahvasti odotusten ja niiden täyttymisen tai ylittymisen merkityksiä ja mekanismeja. Vakiintuneet instituutiot, kuten kustantamot ja media, luovat odotuksia, joihin lukijat reagoivat. Lukijoiden muodostamissa yhteisöissä luodaan uusia odotuksia, jotka puolestaan vaikuttavat kirjallisuusinstituutioon. Kun Stella Harasekin innostus tarttui sosiaalisen median seuraajiin, se näkyi selvänä piikkinä myös myyntitilastoissa. Kirjallisuuden vastaanottotutkimuksessa ajatellaan, että kirjallisten teosten olemassaolo muodostuu etenkin teoksen ja sen lukijakunnan dialogina (Eskola 1990, 111; Jauss 1989, 198–199). Suosittelun kulttuurissa myös lukijoiden keskinäinen dialogi on tärkeää. Voidaan ajatella, että jokainen keskustelunavaus, arvio ja kommentti sekä ilmentää vastaanottoa että vaikuttaa odotushorizontin muotoutumiseen vastaanottojen ketjussa.

Kirjojen suositukset ovat osa yleistynyttä arviointikulttuuria, jossa kuluttajilta pyydetään arvioita ja pisteytyksiä paitsi kulttuurituotteista myös monista muista palveluista ja tuotteista. Käyttäjien arvioilla ja heidän luovuttamallaan datalla on suuri kaupallinen merkitys. Tällainen ympäristö kannustaa jatkuvaan arviointiin. Oman lukemisharrastuksen medioituminen, siis lukemisen siirtyminen verkkovälitteiseksi ja siten osin julkiseksi, on luonut suotuisat olot käyttäjälähtöiselle kirja-arvioinnille (Jaakkola 2019b). Lukijoiden toisilleen antamia kirjasuosituksia voikin pitää myös lukijoiden harjoittamana arviointina. Samalla vaalitaan yhteisöllisyyttä tuottavaa lukemiskulttuuria.

Maun avulla erottautumisen rajat ovat sosiaalisuuden perustuvassa suosittelukulttuurissa hälventyneet, eikä toisten lukijoiden valintoja ole tapana väheksyä. Ajatus kaikkiruokaisesta kulttuurisesta mausta (vrt. Peterson 1992) on sosiaalisen median keskusteluryhmässä sisäistetty riippumatta henkilökohtaisista makuvalinnoista,

jotka voivat vaihdella genrejen mukaan ja myös korkea-matala-akselilla. Jaamme Purhosen ja kollegojen (2014, 89) näkemyksen siitä, että kirjallisuuden harrastaminen ylipäänsä on legitiimiä, ja mitä korkeamman koulutuksen saaneita lukijat ovat, sitä useampia kirjallisuuden lajeja he lukevat ja sitä useammasta lajista he pitävät. Aineistoomme valikoituneiden lukijoiden joukossa niin kyselyssämme kuin Facebook-ryhmässäkkin on sekä kirja-alan ammattilaisia että harrastajia. He muodostavat yhteisöjä ja verkostoja, jotka sallivat monenlaista kirjapuhetta. Puhe voi olla palavan intohimoista, viileän analyttistä ja joskus myös avoimesti markkinoivaa. Yhteistä on rakkaus kirjoihin (vrt. Eskola 1998; Thumala Olave 2020), joka suosittelukulttuurin yhteydessä saa verkostomaisia sosiaalisuuden muotoja. Näkemysksemme mukaan lukemiskulttuurin elinvoimaa edistää se, että lukevilla ihmisillä on tarjolla matalan kynnyksen mahdollisuuksia käsitellä lukukokemuksiaan ja kirjallisia mieltymyksiään.

Matalan kynnyksen lukijayhteisöt, kuten Kirjallisuuden ystävät ja erilaiset lukupiirit tarjoavat kohtaamis- ja keskustelualustoja monenlaisille lukijoille ja lukutavoille. Tämä tutkimus ei kuitenkaan anna vastauksia siihen, kuinka kutsuvia tällaiset yhteisöt ovat niille, joille lukeminen ei ole intohimon asia, tai niille, joille tekstin tuottaminen tai digitaalisten sovellusten käyttö ei ole helppoa. Tutkimuksemme kuitenkin osoittaa, että osallistumisen ja sitoutumisen muodot lukemiskulttuurissa ovat moninaiset ja vetoavat monenlaisiin lukijoihin. Sanomalehtien kirjaarvioiden sijasta lukijat saattavat seurata tiiviisti jonkin kirjayhteisön keskusteluja. Suosittelemisen eri muodoissaan osoittaa, että kirjallisuuden harrastamisen tavat muotoutuvat ajassa ja voivat kannustaa yhä tiiviimpään sitoutumiseen. Samalla ne ylläpitävät ja muuttavat lukemiskulttuuria.

Aineisto

Muuttuva lukijuus -hankkeen Kirjat elämässäni -kyselyn vastausaineisto.

Facebookin Kirjallisuuden ystävät -ryhmän keskustelut 12/2019–11/2022.

Tausta-aineisto: Sähköpostikirjeenvaihto WSOY:n myyntijohtaja Veli-Pekka Matilaisen (8/2022) ja Siltalan myyntipäällikkö Veijo Kekäläisen kanssa (6/2022).

Kirjallisuus

- AHOLA, SUVI. 2013. *Lukupiirien Suomi: Yhteisöllistä lukemista 149 suomalaisessa lukupiirissä 2009*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- ALANKO, OUTI. 2001. "Lukijasta lukemiseen, tulkinasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa." Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*, toim. Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207–240.
- ALEXANDER, VICTORIA D., GRAND BLANK & SCOTT A. HALE. 2018. "Digital Traces of Distinction? Popular Orientation and User-Engagement with Status Hierarchies in TripAdvisor Reviews of Cultural Organizations." *New Media and Society* 20:11, 4218–4236.
- ALLINGTON, DANIEL. 2021. "Customer Reviews of 'Highbrow' Literature: a Comparative Reception Study of The Inheritance of Loss and The White Tiger." *American Journal of Cultural Sociology* 9:2, 242–268.
- ALTER, ALEXANDRA. 2019. "The Long Tail of 'Where the Crawdads Sing'" *The New York Times* 21.12.2019. <https://www.nytimes.com/2019/12/21/books/where-the-crawdads-sing-delia-owens.html> (Luettu 2.1.2023.)
- ARMINEN, ELINA, ANNA LOGRÉN & ERKKI SEVÄNEN. 2020. "Johdanto: Kirjallisen elämän muodonmuutos." Teoksessa *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*, toim. Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino, 13–45.
- BARRETO, ANA MARGARIDA. 2014. "The Word-of-Mouth Phenomenon in the Social Media Era." *International Journal of Market Research* 56:5, 631–654.
- BOURDIEU, PIERRE. 1984. *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste*. Lontoo: Routledge.
- BRUNS, AXEL. 2009. From Prosumer to Producer: Understanding User-Led Content Creation. Lontoo: Konferenssipaperi Transforming Audiences-konferenssissa 3.–4. syyskuuta. <https://www.slideshare.net/Snurb/from-prosumer-to-producer-understanding-user-led-content-creation>. (Luettu 2.1.2023.)
- DARNTON, ROBERT. 1990. *The Kiss of Lamourette. Reflections in Cultural History*. New York & Lontoo: Norton.
- DRISCOLL, BETH & DENEL REHBERG SEDO. 2019. "Faraway, So Close: Seeing the Intimacy in Goodreads Reviews." *Qualitative Inquiry* 25:3, 248–259.
- EKHOLM, RAUNO & YRJÖ REPO. 2010. *Kirja tienhaarassa 2020*. Helsinki: Gaudeamus.
- EKHOLM, RAUNO & YRJÖ REPO. 2021. *Lukemisen aika. Eikö Suomessa lueta tarpeeksi?* Helsinki: Siltala.
- ESKOLA, KATARINA. 1972. *Ei kirjaa ilman lukijaa*. Helsinki: Tammi.
- ESKOLA, KATARINA. 1979. *Suomalaiset kirjanlukijoina*. Helsinki: Tammi.
- ESKOLA, KATARINA. 1990. *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon*. Helsinki: Tammi.
- ESKOLA, KATARINA. 1998. "Ensimmäisten lukukertojen hurma ja muita kertomuksia kirjoittajien ja lukijoiden elämäkertoista." Teoksessa *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkertoissa*, toim. Katarina Eskola. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 61–149.
- ESKOLA, KATARINA & MAARIA LINKO. 1986. *Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä*. Helsinki: Tammi.
- GRISWOLD, WENDY, ELIZABETH LENAGHAN & MICHELLE NAFFZIGER. 2011. "Readers as Audiences." Teoksessa *The Handbook of Media Audiences*, toim. Virginia Nightingale. Malden: Wiley-Blackwell, 19–40.
- GRISWOLD, WENDY, TERRY MCDONNELL, & NATHAN WRIGHT. 2005. "Reading and the Reading Class in the Twenty-first Century." *Annual Review of Sociology* 31:1, 27–41.
- GRÜNTAL, SATU, PIRJO HIIDENMAA, SARA ROUTARINNE, HENRI SATOKANGAS & LIISA TAINIO. 2019. "Alakoulun kirjallisuuskasvatusta kartoittamassa: Lukuklaanin opettajakyselyn tuloksia." Teoksessa *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin*. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja 15, toim. Matti Rautiainen & Mirja Tarnanen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos, 161–182.
- HAKULINEN, AULI, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN & IRJA ALHO. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (Luettu 2.1.2023)
- HALL, STUART. 1988. "Kulttuuritaistelu ja vastarinta." Teoksessa *Maailmankulttuurin äärellä*, toim. Katarina Eskola & Erkki Vainikkala. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 69–86.
- HALL, STUART. 1996. "Introduction. Who Needs Identity?" Teoksessa *Cultural Identity*, toim. Stuart Hall & Paul du Gay. Lontoo: Sage, 1–17.
- HANIFI, RIITTA. 2021. "Lukeminen muutoksessa." Teoksessa *Mitä kuuluu vapaa-aikaan? Tutkimus, tieto ja tulkinnat*, toim. Riitta Hanifi, Juha Haaramo & Kaisa Saarenmaa. Helsinki: Tilastokeskus, 131–156.

- HELLMAN, HEIKKI & MAARIT JAAKKOLA. 2011. "From Aesthetes to Reporters. The paradigm Shift in Arts Journalism in Finland." *Journalism* 13:6, 783–801.
- HERKMAN, JUHA & ELIISA VAINIKKA. 2012. *Lukemisen tavat: lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HERMIDA, ALFRED, FRED FLETCHER, DARRYL KORRELL & DONNA LOGAN. 2012. "Share, Like, Recommend. Decoding the Social Media News Consumer." *Journalism Studies* 13:5–6, 815–824.
- HIIDENMAA, PIRJO. 2018. "Tekijä ja lukija tietokirjan kynnysteksteissä." Teoksessa *Kirjoitettu vuorovaikutus*, toim. Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 80–115.
- HIIDENMAA, PIRJO, ILONA LINDH, SARA SINTONEN & ROOSA SUOMALAINEN. 2023. *Lukemisen kulttuurit*. Helsinki: Gaudeamus.
- JAAKKOLA, MAARIT. 2019a. "From Re-Viewers to Me-Viewers: The #Bookstagram Review Sphere on Instagram and the Uses of the Perceived Platform and Genre Affordances." *Interactions: Studies in Communication & Culture* 10:1–2, 91–110.
- JAAKKOLA, MAARIT. 2019b. "Oman lukukokemuksensa visualisoijat. Käyttäjälähtöiset kirja-arvostelut Instagramissa." *Kulttuurintutkimus* 36:3–4, 31–44.
- JA KAIKKEA MUUTA -BLOGI. 2021. "(Luku)päiväkirja: Lukeminen on trendikästä, minä en." Blogimerkintä 30.1.2021. <https://jakaikkeamuuta.blogspot.com/2021/01/lukupäiväkirja-lukeminen-on-trendikasta.html> (Luettu 31.1.2024.)
- JAUSS, HANS ROBERT. 1989. "Kirjallisuushistoria kirjallisuustieteen haasteena." Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*, toim. Marja-Liisa Nevala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 197–235.
- JOKINEN, KIMMO. 1997. *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- JUOPPERI, SILJA. 2018. "Lukemisen merkitys ja muutos lukukokemuskertomuksissa." *Kasvatus & Aika* 12:2, 62–76.
- KARILA, JUHANI. 2019. *Pienen hauen pyydystys*. Helsinki: Siltala.
- KIRJAKAUPPALIITTO JA SUOMEN KUSTANNUSYHDISTYS. 2023. *Suomi lukee 2023-raportti*. <https://kirjakauppaliitto.fi/wp-content/uploads/2023/04/Suomi-lukee-2023-medialle.pdf> (Luettu 7.11.2023.)
- KOMONEN, OONA. 2020. "Entinen leijonatutkija kirjoitti romaanin, josta tuli jättimenestys vastoin kaikkia odotuksia – Nyt hän kertoo, mitä on oppinut eristyksissä elämisestä ja lauman merkityksestä ihmisille." *Helsingin Sanomat* 20.8.2020. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006606910.html> (Luettu 2.1.2023.)
- KOREMAN, RIAN, MARC VERBOORD & SUSANNE JANSSEN. 2023. "Constructing authority in the Digital Age. Comparing book reviews of professional and amateur critics." *European Journal of Cultural Studies* 1:1, 1–18.
- KOSONEN, PÄIVI & JUHANI IHANUS. 2022. *Hoitava lukeminen. Teoreettisia ja käytännöllisiä näkökulmia lukemistyöhön*. Tampere: Vastapaino.
- LAINNE, TUIJA. 2018. "Lukeminen – yksityinen vai yhteisöllinen tapahtuma?" *Kasvatus & Aika* 12:2, 21–35.
- LAUNIS, KATI & AINO MÄKIKALLI. 2020. "Mitä tehdä, kun Shakespeare ei vlogga eikä Waltari twiittaa? Kirjasto, koulu ja nuorten uudistuvat lukemiskulttuurit." Teoksessa *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*, toim. Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino, 333–359.
- LINDH, ILONA & PIRJO HIIDENMAA. 2023. "Äänikirjojen kuuntelu osana lukemisen kulttuuria." *Kulttuurintutkimus* 40:1, 3–19.
- LINKO, MAARIA. 1998. *Aitojen elämysten kaipuu. Yleisön kuvataiteelle, kirjallisuudelle ja museoille antamat merkitykset*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 57. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LINKO, MAARIA. 2004. "Palkintoraadit portinvartijoina. Tietokirjallisuuspalkinto kirjallisen arvon rakentajana." *Sosiologia* 41:3, 212–224.
- LINKO, MAARIA. 2011. "Julkaistaanko tietokirjallisuuskritiikkiä edelleen?" *Kulttuurintutkimus* 28:4, 66–75.
- LINKO, MAARIA. 2016. *Tietokirjallisuuden näkyvyys selailukulttuurissa*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry.
- LINKO, MAARIA. 2023. "Kirjabloggarit ja lukemisen sosiaalisuus." Teoksessa *Lukemisen kulttuurit*, toim. Pirjo Hiidenmaa, Ilona Lindh, Sara Sintonen & Roosa Suomalainen. Helsinki: Gaudeamus, 54–66.
- MANGUEL, ALBERTO. 1997. *A History of Reading*. Lontoo: Flamingo.
- MASUTOAITEMU -BLOGI. 2021. "Kuukauden parhaat: maaliskuu. Masutoaitemu. Blogimerkintä 8.3.2021." <https://masutoaitemu.wordpress.com/2021/03/08/kuukauden-parhaat-maaliskuu-2/> (Luettu 31.1.2024.)
- MATTHEWS, JOLI. 2016. "Professionals and Nonprofessionals on Goodreads: Behavior Standards for Authors, Reviewers, and Readers." *New Media & Society* 18:10, 2305–2322.
- MORLEY, DAVID. 1992. "Populism, Revisionism and the 'New' Audience Research." *Poetics* 21:4, 339–344.
- MUUTTUVA LUKIJUUS -BLOGI. 2024. <https://blogs.helsinki.fi/muuttuvalukijuus/> (Luettu 2.1.2024.)
- MÄKINEN, ILKKA. 2009. "Kirjastot ennen kansallisaatetta: yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun." Teoksessa *Suomen yleisten kirjastojen historia*, toim. Ilkka Mäkinen. Helsinki: BTJ, 13–72.
- MÄKINEN, ILKKA. 2022. *Lukuhalun historia*. Tampere: Mediapinta.
- NIEMI, JUHANI. 1997. *Suomalaisten suosikkikirjat*. Hämeenlinna: Karisto.

- NÚÑEZ-VALDÉZ, EDWARD ROLANDO, JUAN MANUEL CUEVA LOVELLE, OSCAR SANJUÁN MARTÍNEZ, VICENTE GARCÍA-DÍAZ, PATRICIA ORDOÑEZ DE PABLOS & CARLOS ENRIQUE MONTENEGRO MARÍN. 2012. "Implicit Feedback Techniques on Recommender Systems Applied to Electronic Books." *Computers in Human Behavior* 28:4, 1186–1193.
- OWENS, DELIA. 2020. *Suon villi laulu*. Käännös: Maria Lyytinen. Helsinki: WSOY.
- OWENS, DELIA. 2018. *Where the Crawdads Sing*. New York: Putnam.
- PAJARI, KATRINA. 2022. "Näin hän vaikuttaa." HS Kuukausiliite 8/2022. *Helsingin Sanomat* 5.8.2022. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-200008969800.html> (Luettu 2.1.2023.)
- PETERSON, RICHARD. 1992. "Understanding Audience Segmentation. From Elite and Mass to Omnivore and Univore." *Poetics* 21:4, 243–282.
- PHELAN, JAMES. 2002. "Narrative Progression." Teoksessa *Narrative Dynamics: Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, toim. Brian Richardson. Columbus: Ohio State University Press, 211–216.
- PICARD, ROGER. 2018. *Salonkien aika*. Helsinki: Art House.
- PURHONEN, SEMI, JUKKA GRONOW, RII HEIKKILÄ, NINA KAHMA, KEIJO RAHKONEN & ARHO TOIKKA. 2014. *Suomalainen maku: kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- PURHONEN, SEMI, RII HEIKKILÄ, IRMAK KARADEMIR HAZIR, TINA LAURONEN, CARLOS J. FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ & JUKKA GRONOW. 2018. *Enter Culture, Exit Arts? The Transformation of Cultural Hierarchies in European Newspaper Culture Sections, 1960–2010*. Lontoo: Routledge.
- PYLKKÄNEN, SINIKKA. 2021. "Pienen hauen perässä." *Lapin Kansa* 20.11.2021. <https://www.lapinkansa.fi/kirjailija-juhani-karilan-ei-kooskaan-pitanytkirjo/4124426> (Luettu 2.1.2023.)
- QUINN, KELLY & PAPACHARISSI ZIZI. 2014. "The Place Where Our Social Networks Reside: Social Media and Sociality." Teoksessa *Media and Social Life*, toim. Mary Beth Oliver & Arthur A. Raney. New York: Routledge, 159–207.
- REHBERG SEDO, DENEL. 2011. "An Introduction to Reading Communities: Processes and Formations." Teoksessa *Reading Communities from Salons to Cyberspace*, toim. Denel Rehberg Sedo. New York: Palgrave Macmillan, 15–41.
- ROSS, CATHERINE SHELDRIK. 1999. "Finding without Seeking: The Information Encounter in the Context of Reading for Pleasure." *Information Processing and Management* 35:6, 783–799.
- RUOHONEN, VOITTO. 2020. "Kirjallisuuden vastaanotto verkottuneessa maailmassa. Lukeminen ja lukupiirit 2020-luvulla." Teoksessa *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*, toim. Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino, 301–332.
- RUOHONEN, VOITTO & HEIKKI HELLMAN. 2020. "Kirjan paikka kulttuurisivulla. Tabloidisaatio ja Helsingin Sanomien kirjallisuusjournalismin muutos 2011–2016." *Avain* 17:2, 36–58.
- RUOHONEN, VOITTO & HEIKKI HELLMAN. 2022. "Helsingin Sanomat kirjallisuuden kuluttaja-asiamiehenä." *Avain* 19:4, 54–67.
- SALMI-NIKLANDER, KIRSTI, SAMI SUODENJOKI & TAINA UUSITALO. 2010. *Lukeva ja kirjoittava työläinen*. Sarja Väki voimakas 23. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- SARESMA, TUIJA. 2013. "Suomalaiset lukemisen kulttuurit." Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajarvi. Helsinki: S K S, 238–250.
- STEINER, ANN. 2008. "Private Criticism in the Public Space: Personal Writing on Literature in Readers' Reviews on Amazon." *Participations* 5:2, 1–14.
- STERNBERG, MEIR. 2001. "How Narrativity Makes a Difference." *Narrative* 9:2, 115–122.
- SUOMALAINEN, ROOSA. 2022. "Ideaalilukijan jäljillä. Käsitteitä tekstinulkoisen lukijuuden ihanteista suomalaisessa lukemiskulttuurissa." *Sananjalka* 64:64, 161–181.
- SUOMALAINEN, ROOSA. 2023. Kirjallinen maku osana lukijan omakuvaa. Teoksessa *Lukemisen kulttuurit*, toim. Pirjo Hiidenmaa, Ilona Lindh, Sara Sintonen & Roosa Suomalainen. Helsinki: Gaudeamus, 207–222.
- TAYLOR, HELEN. 2019. *Why Women Read Fiction. The Stories of our Lives*. Oxford: Oxford University Press.
- THOMPSON, JOHN B. 2010. *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press.
- THOMPSON, JOHN B. 2021. *Book Wars: The Digital Revolution in Publishing*. Cambridge: Polity Press.
- THUMALA OLAVE, MARÍA ANGÉLICA. 2020. "Book Love. A Cultural Sociological Interpretation of the Attachment to Books." *Poetics* 81:1, 1–11.
- THUMALA OLAVE, MARÍA ANGÉLICA. 2021. "Exploring the Sacrality of Reading as a Social Practice." *American Journal of Cultural Sociology* 9:1, 99–114.
- THUMALA OLAVE, MARÍA ANGÉLICA. 2022. "Reading Matters. Toward a Cultural Sociology of Reading." Teoksessa *The Cultural Sociology of Reading. The Meanings of Reading and Books Across the World*, toim. Maria Angélica Thumala Olave. Lontoo: Palgrave Macmillan, 19–62.
- TILASTOKESKUS. 2019. Vapaa-ajan osallistuminen. Helsinki: Tilastokeskus. https://stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_tie_001_fi.html (Luettu 15.12.2022.)

- WELLMAN, BARRY, ANABEL QUAN-HAASE, JEFFREY BOASE, WENHONG CHEN, KEITH HAMPTON, ISABEL DÍAZ & KAKUKO MIYATA. 2003. "The Social Affordances of the Internet for Networked Individualism." *Journal of Computer-Mediated Communication* 8:3, JCMC834.
- VERBOORD, MARC & SUSANNE JANSSEN. 2015. "Cultural Mediators and Gatekeepers." *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* 5, 440-446.
- VERBOORD, MARC. 2014. "The Impact of Peer-Produced Criticism on Cultural Evaluation: A Multilevel Analysis of Discourse Employment in Online and Offline Film Reviews." *New Media & Society* 16:6, 921-940.
- VERBOORD, MARC. 2010. "The Legitimacy of Book Critics in the Age of the Internet and Omnivorousness: Expert Critics, Internet Critics and Peer Critics in Flanders and the Netherlands." *European Sociological Review* 26:6, 623-637.
- VERBOORD, MARC. 2022. "Validation Repertoires of Media Audiences in the Digital Age: Examining the Legitimate Authority of Cultural Mediators." *Journalism & Mass Communication Quarterly* 99:2, 440-462.